

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

שזחך מחיק רשע יקח

הלכה

שזחך וחיוב השבתו

פרשת שופטים תשפ"ה

שנה כ"ז – קובץ לי [תתקכ"ה]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת שופטים

שוחד וחיוב השבתו

"לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור
עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז י"ט).

א

במקור וגדר חיוב השבת השוחד

כתב הרמב"ם (פכ"ג מסנהדרין ה"א):

"לא תקח שוחד, אין צריך לומר לעות את הדין, אלא אפילו לזכות את הזכאי
ולחייב את החייב אסור ועובר בלא תעשה, והרי הוא בכלל ארור לוקח שוחד, וחייב
להחזיר השוחד כשיתבענו הנותן".

וכך פסק גם השו"ע (חו"מ סי' ט' סעיף א'):

"מאד מאד צריך הדיין לזהר שלא ליקח שוחד אפילו לזכות את הזכאי, ואם לקחו
צריך להחזירו כשיתבענו הנותן".

וצריך ביאור מנ"ל דדיין שלקח שוחד צריך להחזירו ומה גדר חיוב זה, ומצינו בזה
כמה דרכים.

א. הנה רבים מן האחרונים נקטו דיסוד חיוב זה מדברי רבא בתמורה (ד' ע"ב) "כל
מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני". כ"כ הב"ח, הגר"א, הנתיבות
וההפלאה בהגהותיו לחשן משפט. ואף שכתבתי במנחת אשר לב"ק (סימן נ"ו) דגדר
זה מצינו רק בגדרי החלות שבתורה ואין הוא נוהג במצוות, ולא כמ"ש הגרעק"א ורבים
מן האחרונים לפלפל במי שעבר עבירה בקיום מצוה שלא יצא יד"ח משום גדר זה, ואני
הקטן כתבתי דמה שאמרו לא מהני אינו ענין לדין מצוה הבאה בעבירה, דין מצוה הב"ע
ע"י גדולי התנאים נאמר (עיין סוכה ל' ע"א בבבלי ובשבת ע"ב ע"ב בירושלמי), ודין
אעל"מ מחלוקת אמוראי היא. דין מהבב"ע במצוות, ודין אעל"מ בקנינים ובשאר גדר
החלות שבתורה. מ"מ נראה ברור דמכח דין אי עביד לא מהני למדנו לא רק שאין הקנין

שוחד וחיוב השבתו

חל, אלא אף זו שצריך לבטל בידים את תוצאות העבירה ולהחזיר את המצב לקדמותו עמ"נ שלא להנות מן החטא כמבואר בסוגיא בתמורה.

וא"כ יש מקום לדברי הני גדולי עולם, אך צ"ב לשיטתם למה אינו חייב להחזיר את השוחד עד שיתבענו הנותן, ואין לומר דמדינא דאי עביד לא מהני אין לנו שצריך מקבל השוחד לטרוח בהחזרתו ודי בכך שהנותן יכול לבא וליטול את שלו, שהרי בתמורה שם מבואר דאי לא מהני יש על החוטא לתקן את המעוות, וא"כ למה אינו חייב להחזיר אלא כשיתבענו הנותן.

ועוד יש להעיר לדרך זו מדברי הלחם משנה (פ"ו מהל' בכורות ה"ה) שנקט בדעת הרמב"ם דהלכה כאב"י דאי עביד מהני, וכ"כ הנודע ביהודה (תניינא אהע"ז סימן קכ"ט), אך מפשטות דברי המגיד משנה (פ"א מגזילה ה"ט) משמע דנקט דהלכה כר"ב לשיטת הרמב"ם עי"ש.

ב. ולכאורה היה נראה לפי דברי הפני יהושע (בב"מ נ"ו ע"א) במה דבאונאת שתות קנה ומחזיר אונאה, ולא נתפרש בתורה חיוב השבת אונאה, וכתב הפנ"י דלאחר שאסרה תורה אונאה חזר דין אונאה כדין גזל וחייב להחזיר מדין השבת גזילה. ולכאורה ה"ה לגבי שוחד.

אך באמת אין הנידון דומה לראיה, דשאני אונאה שאין האדם נותן מדעתו אלא בטעות, אלא שלולי דין אונאה הוי אמינא דהוי בכלל דמי מקח, ומשאסרה תורה להונות ידענו שאין זה דמי מקח וממילא בכלל גזל הוא כיון שממון זה נלקח ממנו ברמיה ובלי דעת, משא"כ רבית ושוחד שמרצונו נתן אינם דומין לגזל כלל.

ג. ובחידושי מהר"ם שיק על המצוות מצוה פ"ג כתב בדרך הפלפול דכיון דלא נתן לדיין את השוחד אלא ע"מ שידון לו דין, והנוטל שוחד דיניו בטלים (שו"ע שם סעיף ה'), הו"ל כמקח טעות וצריך להחזיר לו כספו.

אך דרך זו לא מתיישבת על הלב, דאטו אם ידע שדיניו בטלים ואעפ"כ נתן שוחד אי"צ להחזירו הלא אדעתא דהכי גמר ונתן, ופשוט הלא דלעולם צריך להחזיר את השוחד.

וגם זה אין לומר דצריך להחזיר את השוחד משום דכל עוד השוחד בידו יעוות הדין והוי עבירה נמשכת, דזה פשוט דאף לאחר שנגמר הדין או לאחר שבעלי הדין נסתלקו

שוחד וחיוב השבת

מן הדין והתפשרו ביניהם צריך להחזיר השוחד שקיבל, דאם מדובר כל זמן שהדין מתנהל פשיטא שצריך להוציא שוחד מתחת ידו וזיל קרי בי רב הוא ואין בזה כל חידוש.

ד. והנראה לי עיקר בזה, דסברא פשוטה הוא דכל ממון שאסור לקבלו צריך להחזירו, ושני צדדים הם של אותו מטבע, דאם אין לו זכות ליטול ממון זה, אף כשנטלו צריך להוציאו מתחת ידו. ואין זה משום דאי עביד לא מהני, אלא סברא פשוטה היא שאין בו מחלוקת כלל, דככל שמדובר בדיני ממונות אם אין אדם רשאי ליטול ממון, אם נטל צריך להחזיר. ומן הטעם הזה פשוט לחז"ל שצריך להחזיר אונאת שתות.

ולא צריך קרא דוהשיב את הגזילה, אלא להשמיענו הלכות מסויימות כשינוי קונה, כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה, ושהגזלן הוא זה שצריך להשתדל בפועל בהשבת הגזילה ואינו יכול לומר לנגזל טול את שלך, אבל עצם היסוד דאין אדם יכול לזכות בדין במה שאינו רשאי לקבל פשוט מסברא. ואפשר עוד דהנחה זו עצמה מהשבת גזילה למדנו ולא מסברא בעלמא.

ואפשר עוד, דלא כתיב והשיב את הגזילה אלא ליתן בו מצות עשה ממש ולעבור עליו בעשה ול"ת, אך זאת פשיטא לן דכל שנטל באיסור צריך להחזירו, ודו"ק בזה.

ומה שצריך קרא ברבית "וחי אחיך עמך", אינו אלא משום דהו"א דרבית שאני, דאין איסורו מצד גדרי הממון, דלעולם גדר הרבית שכירות הוא, ולא שאני משכירות כלים בתים ופועלים, וכשם שזכות האדם לקבל תמורה כשאחרים משתמשים בו וברכושו לתועלתם, כך זכותו לקבל תמורה כשאחרים משתמשים בממונו כדי להרויח, אלא שאסרה תורה את הרבית מטעם כלשהו, ולא דרשינן טעמא דקרא, אך מ"מ מדאסרה תורה את הרבית בין למלוה ובין ללוה שמעינן דאין הרבית מלתא דגזל ואין בזה איסור ממוני, ולזה קמ"ל דאף אם נטל צריך להחזיר משום דכתיב "וחי אחיך עמך".

[ובאמת יש להסתפק האם איסור רבית שעל הלוה איסור עצמי הוא במהותו או שמא הוי מעין קנס והרחקה, אבל לעולם עיקר האיסור על המלוה הוא וכעין גזירה, ועוד חזון למועד].

ובכל עיקר גדר איסור רבית הארכתה להלן (סימן ס"א), עי"ש.

אך מ"מ נראה דלגבי אונאה ושוחד, כיון שאין זכות ליטול, מסברא ידענו שצריך גם להחזיר.

שׁוּחַד וְחִיּוּב הַשְּׁבִיעָה

ב

חִיּוּב הַהִשְׁבָּה כְּשֶׁתִּבְעוּ

וְהִנֵּה בְּמֵה שְׁבִיאֲרֹתֵי מוֹבֵן טַעַם עֵיקַר חִיּוּב הַהִשְׁבָּה, וְעִדְיִין צ"ב הָא דְנִתְבְּאָר בְּרַמְב"ם וּבִשְׁו"ע דַּאִין הַדִּיין צָרִיךְ לְהַחזִיר שׁוּחַד אֲלֵא עַפ"י תְּבִיעָה. וּבִאֲמַת בְּדִבְרֵי הַחִינּוּךְ (מִצְוָה פ"ג) מִשְׁמַע דַּאֲף לֹא תְּבִיעָה צָרִיךְ לְהַחזִיר אֶת הַשׁוּחַד, וְצ"ב בְּסִבְרַת הַרְמַב"ם וְהִשְׁו"ע. וְגַם בְּזֶה מִצִּינוּ כְּמֵה דְרָכִים:

א. רַבִּים מִן הָאֲחֵרוֹנִים כָּתְבוּ דְכָל עוֹד לֹא תִבְעוּ תְּלִינן דְּמִסְתַּמָּא מַחֲל לֹו שְׁהָרִי מִדַּעְתּוֹ נָתַן וּמִשְׁו"כ אִי"צ לְהַחזִיר, כַּךְ כָּתְבוּ הַב"ח (ס"ק ב'), הַלְבוּשׁ (סַעִיף א'), הָאוּרִים (ס"ק ב') וְהַנִּתְיָבוֹת (ס"ק ב').

וְתִמָּה עֲלֵיהֶם בְּשִׁבוֹת יַעֲקֹב (חֶלֶק א' סִימָן קל"ה) דַּאִם תְּלִינן שְׁמִסְתַּמָּא מַחֲל, אִיךְ יִתְבַּע אַח"כ, וְהִלֵּא כְּבֵר מַחֲל וְנִפְטָר הַדִּיין מִחִיּוּבוֹ.

ב. וּמִתּוֹךְ כַּךְ נִדְחַק הַשְּׁבִיעָה לְפָרֵשׁ אֶת לְשׁוֹן הַרְמַב"ם וְהִשְׁו"ע, דַּאֲף דְּבוּדָאֵי חִיּוּב הַדִּיין לְהַחזִיר אֶת הַשׁוּחַד בְּכָל עֲנִין, מ"מ אִין בִּי"ד נִזְקָקִין לְזֶה אֲלֵא עַי"ש תְּבִיעָה, עִי"ש.

וּלְכַאֲוֶרָה פִּירוּשׁ זֶה רַחוּק מְאֹד, דִּהְלֵא מֵאִי קַמ"ל, וְהִלֵּא לְעוֹלָם אִין בִּי"ד נִזְקָקִין לְדִינֵי מִמּוֹנוֹת אֲלֵא עַי"ש תְּבִיעָה, וְאִין כֹּאֵן הִלְכָה מִסּוּיִימַת בְּדִינֵי שׁוּחַד, אֲלֵא הַנַּחֲחָה כְּלָלִית בְּכָל הַמִּשְׁפָּט הַמְּמוֹנִי.

וּבְדוּחַק י"ל דִּהּוּי אֲמִינָא דְכִיּוֹן דְּדִיין הוּא שְׁלֵקַח שׁוּחַד אִין זֶה כְּשֹׂאֵר תְּבִיעוֹת הַמְּמוֹן וְשִׁמָּא יֵשׁ חִיּוּב עַל הַבֵּית דִּין לִיזוּם וּלְהַתְעַרֵּב וּלְחַיֵּיב אֶת הַדִּיין לְהַחזִיר אֶת הַשׁוּחַד כְּדִי לְשַׁמּוֹר עַל טוֹהַר הַמִּשְׁפָּט בִּישְׂרָאֵל וְלֹא יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, קַמ"ל דְּמ"מ תְּבִיעַת מִמּוֹן יֵשׁ כֹּאֵן וְלֹא תְּבִיעָה אִין בִּי"ד נִזְקָקִין.

וּבִשְׁעַר מִשְׁפָּט (ס"ק א') כָּתַב דַּאֲף דְּבִסְתַּמָּא אֲמָרִינן דְּמַחֲל, נֶאֱמַן הוּא לֹוּמֵר לֹא מַחֲלֵתִי וְלִתְבוּעַ אֶת הַחֲזֻרַת הַשׁוּחַד. וּבְדָרְכּוֹ כָּתַב שְׁנֵי סִגְנוֹנוֹת: א. נֶאֱמַן לֹוּמֵר שְׁלֵא יָדַע כָּלִל שִׁישׁ לֹו זְכוּת לְתִבּוּעַ אֶת הַחֲזֻרַת הַשׁוּחַד וּמִשּׁוּם כַּךְ לֹא תִבְעוּ מִקּוּדָם. ב. נֶאֱמַן הוּא לֹוּמֵר שְׁלֵא מַחֲל, דְּבָרִי וְשִׁמָּא בְּרִי עֵדִיף וְכִיּוֹן שְׁלֵא מַחֲל בְּפִירוּשׁ נֶאֱמַן הוּא שְׁלֵא מַחֲל [וְיֵשׁ נֶפ"מ לְהִלְכָה בֵּין שְׁנֵי סִגְנוֹנוֹת אֵלֶּה, בַּת"ח שׁוּדָאֵי יָדַע שְׁאֲסוּר לִיתֵן שׁוּחַד וְצָרִיךְ לְהַחזִירוֹ וְא"כ אֵינוֹ יֻכָּל שׁוּב לְתִבּוּעַ הַחֲזֻרַת הַרְבִּית. וְנִרְאֶה פְּשׁוּט לְהִלְכָה דְּבִכָּל עֲנִין

שׁוּחַד וְחִיּוּב הַשְּׁבִתוֹ

יכול לתבוע והעיקר דאין שתיקתו מתפרשת כמחילה אלא כל עוד שותק הוא ולא כאשר הוא תובע].

ובעיר שושן (סי' ט' ס"א) כתב בזה סגנון מחודש:

"ואם לקח צריך להחזירו כשיתבענו הנותן, שיאמר שלא מחלו לו אלא שירא ממנו שלא יקלקל דינו לכך נתנו לו, אבל אם אינו תובעו אינו צריך להחזירו, שודאי בלב שלם נתנו לו ומחלו לו".

הרי שלא מדובר במחילה שבדיעבד אלא שאם נתנו בלב שלם אי"צ להחזיר אבל אם לא נתן לו שוחד אלא כדי שלא יקלקל דינו באמת צריך להחזירו.

והדברים תימה דמ"מ נתן מה שנתן מדעתו ומה לן בדקות כוונותיו, וצ"ע.

אך באמת נראה יותר דאין זה משום מחילה כלל אלא דמעיקר הדין אין חיוב החזרה אלא כשיש תובע ולא משום דתלינן שמחל, דעד כאן לא שייך מחילה אלא כשנתן על מנת לתבוע ושוב מחל, וככל מחילת חוב, אבל בשוחד שמעיקרא נתן מדעתו ואעפ"כ אסרה תורה לקבל ומעיקר הדין נקטינן שיש חיוב החזרה, מה ענין מחילה יש כאן.

ג. בחידושי הרי"ם (סימן ל"ד סקי"ח) כתב דכיון שאדם יודע שאסור ליתן רבית מסתבר דגמר ונתן לשם הלואה, וכעין דבריו כתב בישועת ישראל (סימן ט') דגוזה"כ דאין הדיין קונה את השוחד ופקדון הוא בידו, אך אין עליו חיוב השבה כמו שאין השומר חייב להחזיר את הפקדון אלא המפקיד בא ונוטל את שלו, עי"ש.

וכל אלה דברי פלפול ואינם מתיישבים על הלב.

והנה לגבי רבית נחלקו הסמ"ע והט"ז. הסמ"ע (בסימן ט' ס"ק ג') כתב דברבית צריך להחזיר אף ללא תביעת הלואה, והט"ז (שם וגם ביו"ד סימן קס"א סק"ג) נקט שדין רבית כדין שוחד ואין צריך לשלם אא"כ תבעו הלואה. ובקצות החשן (ס"ק א') וגם ההפלאה (בחשן משפט שם) נקטו כהסמ"ע דברבית יש חיוב השבה אף ללא תביעה.

ולכאורה היה נראה דשאלה זו תלויה אם החזרת הרבית הוי דין ממזוני או גדר מצוה בלבד דילפינן מ"וחי אחיך עמך". דאם מצוה בעלמא יש כאן אפשר שאינו חייב אא"כ

שוחד וחיוב השבתו

תבעו, אבל אם דין ממוני יש בזה מסתבר דחייב להחזיר אף ללא תביעה דכיצד יחזיק תחת ידו מה שאינו שלו.

אך באמת אין כל הכרח בסברא זו, ואם נקבלנו יסתור בעל ההפלאה את דברי עצמו דמחד גיסא נקט כדברי הסמ"ע דברבית חייב אף ללא תביעה, אף דס"ל דאין בהחזרתו כל חיוב ממוני אלא מצוה ד"וחי אחיך עמך", וכבר הארכתי בזה להלן (סימן ס"א) עי"ש.

ד. והנראה עיקר בזה דלעולם אין מוטל על החייב לטרוח ולהשתדל בפרעון חובו אלא כשהוא זה שנטל שלא מדעת הבעלים כגון בגניבה וגזילה, דכיון שהממון בא לידו באלמות וללא רצון הבעלים הוא זה שהטילה עליו תורה להוציא גזל מתחת ידו ולהשיבו לידי הבעלים. אבל בשוחד שהבעלים נתנו מדעת, אף שהנוטל לא זכה בממון זה ועליו להחזיר, אין עליו כל חיוב להחזיר אלא בתביעת הבעלים.

ומה שנחלקו ברבית אינו אלא משום דכתיב וחי אחיך עמך, ושם משום כך הוא זה שצריך להוציא את הרבית מתח"י ולהחזיר ללוה כי היכי דיחיה, ודו"ק בכ"ז.

והנה בקצות החשן (שם) הפליג מאד לחדש דכל עוד לא תבעו חבירו אין עליו חיוב כלל, ואם החזיר קודם שתבעו חבירו מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, וכמו שאמרו (בב"מ כ"ו ע"ב) במי שהשיב אבידה לאחר שנתייאשו הבעלים.

ודבריו תימה, דאטו התביעה יוצרת חיוב ממוני, ומה זה ענין להא דב"מ, דלאחר יאוש פקע חיוב השבה ויאוש קונה, וממילא הוי מתנה בעלמא, משא"כ בשוחד ודאי מסתבר דכיון שאסור ליטול שוחד וחייב הדיין להחזיר יש חיוב ממוני מיד, אלא שבפועל אין חובת גברא להחזירו אא"כ תובעו, אבל אם החזיר את השוחד לפני שנתבע להחזירו פשוט לכאורה שיצא ידי חובתו.

ומ"מ לדרכנו נראה דאין התביעה יוצרת את החיוב להחזיר אלא שטורח ההחזרה לאו על הדיין הוא אלא בעל הדין שנתן את השוחד יבוא ויטול את שלו וכדין פקדון, אבל אם בעה"ד אינו יודע שיש לו זכות לתבוע את השוחד בחזרה פשוט שעל הדיין להודיע לו שזו זכותו בממון זה דאיסור הוא ביד הדיין אף טרם תבעו הנותן.

ודו"ק בכ"ז.

שׁוּחַד וְחִיּוּב הַשְּׁבֵתוֹ

ג

אם השׁוּחַד עֲנִין טַבְעִי אוֹ סְגוּלִי

וְהֵנָּה כְּתַב הַחֲזוֹן אִישׁ (אֲמוֹנָה וּבִטְחוֹן פ"ג אוֹת ל'):

"וְאֲמַנְם הַשׁוּחַד עֲנִין מִיּוּחַד, וְהוּא כִּי מִקַּח הַשׁוּחַד הוּא מִן הַגְּנוּיּוֹת בְּמוֹחֲלָט, שֶׁהַתּוֹרָה תִּיעֲבֹתוֹ, וּבִעֲקֻבוֹ בְּסוּד כַּחוֹת הַנִּפְשׁוֹת לַעוֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְלִסְלָף מִשְׁפָּט, וּבִהִיּוֹת שֶׁאֲמָרוּ שֶׁהִסְתַּכֵּל הַקֵּב"ה בַּתּוֹרָה וּבְרָא עוֹלָמוֹ, חִיִּיבָה הַתּוֹרָה כַּח בְּשׁוּחַד לַעוֹר וְלִסְלָף, וְלִהְיֶה לְבָרוּחַ מִמֶּנָּה, וְהֵנָּה נֹסֵף עַל כַּח נְגִיעָה שֶׁהוּא מִמִּנְהַג הָעוֹלָם כְּפִי טַבְעַת בְּנֵי אָדָם, הוֹזְמָן כַּח טוֹמָאָה בְּשׁוּחַד לְטַמְטֵם הַלֵּב וּלְרַדֵּם אֶת הַבִּינָה, לְהַנְעִים בְּפִי הַדִּיּוּן לְזִכּוֹת אֶת מִשְׁחָדוֹ, וְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה פָּסְלָתוֹ לְדִיּוּן זֶה לְדוֹן בֵּין מִשְׁחָדוֹ לְרַעְיָהוּ, הוֹסֵר מִמֶּנּוּ גַם מַחֲסֵה הַחֲכָמָה – אֲשֶׁר הוֹבִטָח בָּהּ תְּמִיד לְבָלִי לְהַכְשִׁיל בַּחֲטָא וְאַשְׁמָה – אִם יַעֲבֹר עַל מֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה וַיֵּשֶׁב עַל כֶּסֶף הַמִּשְׁפָּט בְּנִיגוּד לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה. וְהֵנָּה אֵין הַזְהָרָת הַשׁוּחַד בְּכָלֵל הַמִּשְׁפָּטִים אֲלֵא בְּכָלֵל הַחֻקִּים, שֶׁהֵרִי לֹא אִסְרָה תּוֹרָה הוֹרָאָה לְעַצְמוֹ וְאָדָם רֹאֶה טְרִיפָה לְעַצְמוֹ, אֲפִּי אִם הוּא דָל וְכָל חַיּוֹ תְּלוּיִים בּוֹ. וְהוּא מוֹרָה בַּחֲמִץ שֶׁעֶבֶר עָלָיו הַפֶּסֶח אֲפִּי בְּרֻכּוֹשׁ גָּדוֹל, וְכַשִּׁיּוּרָה לְהִיתֵר וְאַחַד הַנִּרְגָּנִים יִהְיֶה אַחֲרָיו כִּי הַפֶּסֶד מִמּוֹנוֹ הִטְעֵתוֹ, הֵרִי זֶה מִן הַמַּהֲרָהִרִים אַחֵר רַבָּם, וְאֵנּוּ בְּטוֹחִים בַּחֲכָמִים שֶׁהֵם מוֹרְמִים מִפְּחִיתוּיּוֹת כְּאַלֶּה, וְלֹא יַחֲשׁדוּ בָם אֲלֵא קִטְנֵי הַדַּעַת נַעֲדָרִי בִּינָה אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ נֶפֶשׁ מִשְׁכִּיל".

אֲמַנְם מִקְרָא מִלֹּא דִּיבֵר הַכְּתוּב "כִּי הַשְּׁחָד יַעוֹר עֵינֵי פִקְחִים וְיִסְלָף דְּבָרֵי צְדִיקִים", וּפְשׁוּטוֹת הַכוּוֹנָה דְּנִגְיַעַת הַמִּמּוֹן תַּעוּוֹת אֶת הַדִּין, וְזֹה הַטַּעַם הַמִּקְבֵּל שׁוּחַד פָּסוּל לְדוֹן [וּבִמְנַח"א לִב"ב (ס"י ל"א) הָאֲרַכְתִּי בְּמָה שֶׁנִּחְלַקוּ הַלְבוּשׁ וְהַש"ךְ (בְּסִימָן ל"ד) לְגַבִּי פָּסוּל נוֹגַע, וְאַכְמ"ל].

וְכ"כ רַש"י עַה"ת (דְּבָרִים פֶּרֶק ט"ז פָּסוּק י"ט):

"כִּי הַשְּׁחָד יַעוֹר – מִשְׁקַבֵּל שְׁחָד מִמֶּנּוּ אִי אֲפָשָׁר שְׁלֹא יִטָּה אֶת לְבוֹ אֲצִלוֹ לְהַפּוֹךְ בְּזִכּוֹתוֹ".

זֶה הַטַּעַם שֶׁל אִיסוּר נְטִילַת הַשׁוּחַד וְלֹא הַתּוֹצָאָה.

וְכ"כ לְהַדִּיא הַסֵּמ"ע (ס"י ט' ס"ק ב'):

שׁוּחַד וְחִיּוּב הַשְּׁבִתוֹ

"וְהַטַּעַם מִפְּרֹשׁ בִּקְרָא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי הַשְּׁחָד יַעֲזֹר וְכו'".

הרי שזה טעם איסור שוחד.

ובמה ששאל החזון איש למה חכם יכול להורות הוראה לעצמו אף שיש לו בזה נגיעה גדולה, יש ליישב בשלשה דרכים:

א. התורה הקפידה ביותר בבית דין שכל סדרי הדין והלכותיו יהיו בתכלית היושר. והרי חזינן במס' שבועות (ל' ע"ב – ל"א ע"א) שפירשו את הכתוב "מדבר שקר תרחק" לסדרי בית הדין ולא לשאר העניינים שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ולא יפלא שלא מצינו פסולי נגיעה בהוראות איסור והיתר.

ב. בדאי אפשר כולי עלמא לא פליגי, ואי אפשר שנבצר מן האדם לנהוג כהלכה בביתו ולפסוק לעצמו בשאלות הנוגעות תדיר בכל יום תמיד, וכי יצטרך לשאול לאחר בכל ספק בהלכה שהקולא תסב לו נוחותא והחומרא תכביד עליו, הלא דבר זה אי אפשר כלל, משא"כ ביושב על מדין.

ג. אך בעיקר נראה דיותר יש לחשוש שמתנת יד אדם תטה את לב הדיין, ממה שנגיעה עצמית תגרום שיקול דעת והוראה שלא כהלכה, כגון באדם שפוסק הלכה באיסור והיתר לעצמו, והלא כל עיקר שמירת המצוות מכבידה על האדם ובשר טרף זול מבשר כשר, והלא מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם, ואעפ"כ אין אדם כשר בישראל חשוד לעבור בכל עבירות שבתורה. וכך טבע האדם שנקל לו להתעלם מהפסד ממון שע"י מצוות התורה, ממה שיכול להמנע מנטיית הלב אחרי מי שמטיב עמו. ודבר זה פשוט בהכרת נפש האדם, וביסודו מדה טובה היא של הכרת הטוב.

ועוד הקשה החזון איש שם ממה שפסלו כה"ג לעיבור השנה משום שנוגע הוא משום הצינה בטבילה ביוה"כ כמבואר בסנהדרין (י"ח ע"ב), ומאי שנא מאדם שנאמן לעצמו באיסור והיתר אף בהפסד מרובה, וע"כ דדין שוחד חוק הוא ולא משפט.

ולא הבנתי, דהקושיא במקומה עומדת, והלא נגיעת הכהן גדול דינה ודאי שאינו משום שוחד, אלא נגיעה בעלמא, והדרא קושיא לדוכתא. אלא נראה דשאני עיבור השנה שנוגע לכל ישראל, ומשו"כ הקפידו הקפדה יתירה שאלה שיושבין בבי"ד בעיבור השנה יהיו נקיים מכל רבב ומכל שמץ נגיעה, כך נראה לענ"ד לולי דברי רבינו.

שׁוּחַד וְחִיּוּב הַשְּׁבֵתוֹ

וְכָל שְׁלֹשֶׁת הַדְּרָכִים הַלָּלוּ פְּשׁוּטִים וַיִּשְׁרִים, דּו"ק ב"כ"ז.

ד

אם מותר ליתן שוחד לפקידים ועסקני ציבור

והנה נשאלתי במה שנהגו במקומנו לפזר כספים לעסקנים, נציגי ציבור ופקידי ממשל כדי להשיג רשיונות בניה ועסק וכדומה האם יש בזה איסור.

ובאמת לא מצינו איסור נטילת שוחד אלא בדיינים, וכמ"ש בפרשתנו, וכן בפרשת משפטים "ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים" (שמות כ"ג ח'), ובחושן משפט (סימן ט' ס"א), ולא מצינו איסור שוחד בזולתם. ואכן אפשר שאין הדברים אמורים אלא בבי"ד שמצווה לדון משפט צדק ולהמנע מעיוות הדין, ואלקים נצב בעדת אל, משא"כ בכל הנ"ל שאינם עושים דין ומשפט ואין אלקים ניצב בעדתם.

אמנם יש מגדולי האחרונים שקבעו נחרצות שאסור אף לממונים ופקידים ליקח שוחד, ובעיקר השתיתו דבריהם על דברי הרא"ש, ואבאר.

הנה אמרו בסנהדרין (כ"ז ע"א):

"דבר חמא קטל נפשא, אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה, אי ודאי קטל ליכיהוהו לעיניה. אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל. אזל איהו אייתי תרי סהדי, אסהידו ביה בחד מהנך, חד אמר קמאי ידי גנב קבא דחושלא, וחד אמר קמאי ידי גנב קתא דבורטיא. אמר ליה מאי דעתך כרבי מאיר, רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, ורבי יוסי, האמר הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות. אמר ליה רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר, הכא סתם לן תנא כרבי מאיר כו' קם בר חמא נשקיה אכרעיה, וקבליה לכרגיה דכולי שניה".

הרי שבר חמא שילם את מיסיו של רב פפי כל ימיו מתוך הכרת הטוב שהפך בזכותו, וכתב הרא"ש (פ"ג סימן י"ז) דאין בזה איסור שוחד מאוחר דאסור, כיון שבלא"ה תלמיד חכם פטור מתשלום מיסים, עי"ש.

וכתב בפלפולא חריפתא (שם אות ש' והביאו הפתחי תשובה בסימן ל"ד ס"ק כ"ז) שלמדנו מדברי הרא"ש דאעפ"י שלא מדובר בבית דין ממש הדין עפ"י דין תורה אלא

שׁוּחַד וְחֵיבוֹב הַשְּׁבִתוֹ

בַּקֶּנֶס בַּעֲלָמָא בַּמִּשְׁפָּט דְּרִישׁ גְּלוּתָא וְכַמִּי"ש רַש"י, מ"מ אָף בּוּזָא אֲסוּר לִיטוּל שׁוּחַד, וְהוֹסִיף בּוּזָא תּוֹכַחָה מִגּוּלָּה:

"וְכַתְּבִיתִי זֶה לְהוֹרֹת לְנֶאֱמָנִים עַל הַצִּיּוֹר אָף עַל פִּי שְׂאִין דִּינֵיהֶם דִּין תּוֹרָה וְלֹא נִתְקַבְּלוּ לַכֹּךְ, אִפ"ה יִזְהָרוּ מִלְּקַבֵּל מִתְּנוּת עַל דִּינֵיהֶם".

וְאִם קִבְּלָהּ הִיא נִקְבַּל אֲבָל אִם לְדִין יֵשׁ תְּשׁוּבָה, דָּאָף דָּאֲכֵן לֹא מְדוּבֵר בְּדִין תּוֹרָה מִמֶּשׁ, מ"מ מְדוּבֵר בַּמִּשְׁפָּט וּבַעֲוֹנָשִׁים בְּדֶרֶךְ קֶנֶס, וְאִין לְלִמּוּד מִזֶּה לְפַקִּידִים וּמִמּוֹנִים שְׂאִינִם עוֹסְקִים לֹא בַּמִּשְׁפָּט וְלֹא בַּעֲוֹנָשִׁים וְאִין הַנִּידוֹן דּוֹמָה לְרֵאִיָּה. וְאִפְשָׁר דָּאָף הוּא לֹא מִיִּירֵי אֵלָא בַּמִּמּוֹנִים לְשִׁפּוֹט וּלְהַכְרִיעַ בַּעֲנִינִים שְׁבִין אָדָם לְחִבְרֹו, וְצ"ע.

וְלִכְשֶׁעֲצָמִי לֹא הִבְנֵתִי כָּלֵל אֶת קוֹשִׁיית הָרָא"ש, דֶּהֱלֹא פִּרְש"י שִׁשִּׁילָם אֶת מִיסוֹן שֶׁל רַב פְּפִי, וְרַב פְּפִי כָּלֵל לֹא שִׁימַשׁ כְּדִיין וְכִשּׁוֹפֵט אֵלָא רַב אַבָּא בַר יַעֲקֹב הוּא זֶה שֶׁנִּתְמַנֶּה מִטַּעַם רִישׁ גְּלוּתָא לְעִיין בְּדִינוֹ שֶׁל בַּר חֲמָא, וְרַב פְּפִי שִׁימַשׁ כְּסַנִּיגוֹר בְּלִבָּד לְהַפּוֹךְ בִּזְכוּתוֹ שֶׁל בַּר חֲמָא, וְמָה אִיסוּר יֵשׁ לוֹ לִיטוּל שֶׁכֶר וְשִׁלְמוֹנִים, וְאִפְשָׁר דַּס"ל לְפַלְפּוֹלָא חֲרִיפְתָּא שֶׁרַב פְּפִי יֵשֵׁב בְּדִין לְצִידוֹ שֶׁל רַב אַבָּא בַר יַעֲקֹב, וְצ"ע.

וְמָה מְאֹד שֶׁמַּחֲתִי כְּשֶׁמִּצָּאתִי בִּיד רַמ"ה שְׂאֲכֵן כְּתַב:

"וְכִי תִימָא רַב פְּפִי גּוֹפִיָּה הִיכִי שְׂרִי לִיָּה לְקַבּוּלִי מִינִיָּה וְהָא קָא אֲתִי לִידֵי חֲשָׁדָא, רַב פְּפִי לֹאֻ דִּינָא הוּא אֵלָא מִיָּקָם הוּא קָאִים הֵתָם וְעִיין לִיָּה בְּדִינִיָּה בַּהֲדִיָּה דִּינָא".

הָרִי לֵן לְהִדְיָא דְכִיּוֹן שֶׁרַב פְּפִי לֹא הִיָּה דִיין וְלֹא עֲלִיו הוּטַל לְדוֹן אֶת בַּר חֲמָא מוֹתֵר לוֹ לְקַבֵּל מִתְּנָה.

וְכֵן כְּתַב בִּשְׁוֹ"ת הַתְּשֵׁב"ץ (ח"א סִימָן קמ"ה) וְהוֹכִיחַ מִסּוּגִיָּא זֶה דְּכָל שְׂאִינֵי דִיין מוֹתֵר לוֹ לְקַבֵּל שֶׁכֶר לְהַשְׁתַּדֵּל לְטוֹבַת הָאֲנָשִׁים, עִי"ש.

וּבַדְעַת הָרָא"ש נִרְאָה דָּאָף תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לְפָנֵי הַדִּינָיִם אֲסוּר לוֹ לְקַבֵּל שׁוּחַד, דְּכִיּוֹן שֶׁהַשׁוּחַד יַעוֹר עֵינֵי חֲכָמִים אֲסוּר לוֹ לְקַבֵּל שׁוּחַד שְׂמָא יַצְלִיחַ לְהַטּוֹת אֶת לֵב הַדִּיין בַּעֲוֹדוֹ מִשׁוּחַד.

וְהַסְמ"ע (סִימָן ל"ד ס"ק מ"ז) הֵבִיא אֶת דְּבָרֵי הָרָא"ש, וּפְתַחֲתִי תְּשׁוּבָה (שֵׁם ס"ק כ"ח) הֵבִיא גַם אֶת דְּבָרֵי הַתְּשֵׁב"ץ, עִי"ש.

שוחד וחיוב השבתו

אך לענ"ד נראה דאף דמסתבר לאסור לקיחת שוחד כדי להשפיע על הדיין, מ"מ אין איסור בשוחד מאוחר אלא על הדיין בלבד, דמ"מ למדינן מאיסור רבית ואף ריבית מאוחרת הוי רבית, אבל מי שאינו דיין אף שאסור ליקח שוחד בכוונה להשפיע על הדיין ולהטותו לצדו, אך בשוחד מאוחר כאשר לא היה יודע כלל שעתיד הבעל דין להטיב עמו אין כאן איסור.

ובאמת כך כתב התשב"ץ להדיא, דלאחר שהוכיח מסוגיא זו "מי שלימד זכות בפני דיין על אחד יכול לקבל ממנו מתנות ואין בזה משום כיעור", כתב בסו"ד "אבל הדיין עצמו בכיוצא בזה לא מצינו. וכן נמי ר"פ שיפסוק עמו כך וכך תתן לי ואלמד עליך זכות לא מצינו".

אמנם אפשר דאין הקפידא אלא כשמקבל שכר ומתנות ללמד זכות, ללא ידיעת הדיין שקבל מתנות, וכלפי הדיין הוא מעמיד פנים כאילו לו כל נגיעה, ולפיכך דבריו עושים רושם, אבל אם הדיין יודע שהוא קיבל שכר והוא מייצג צד א' ומהפך בזכותו אפשר דאין בזה איסור, וכנהוג בזמנינו ששוכרים עורכי דין וטוענים רבניים כדי להציג טענות בנסיון להשפיע על דעת הדיינים. ודו"ק בכ"ז.

אך בערוך השלחן (חו"מ סימן ט' ס"א) כתב אף הוא שאסור לממונים על הציבור ליקח שוחד, וז"ל:

"ולאו דווקא דיין אסור בקבלת שוחד אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור אף שאין דיניהם דין תורה ואסורים להטות הענין בשביל אהבה או שנאה וכ"ש ע"י לקיחת שוחד".

ובסוף הסעיף ציין לח"ס, אך לא ציין מקור כלשהו, ומשער אני שכוונתו למה שכתב החתם סופר בשו"ת (חו"מ סימן ק"ס) בענין רב אחד שנבחר ע"י נציגי הציבור והתברר שהממונים קיבלו שוחד כדי שיבחרו ברב זה ולא במתחרהו, והחת"ס פסק שהמינוי בטל ומבוטל דכיון שנציגי ציבור צריכים שכל מעשיהם יהיו לשם שמים והשוחד יעזור עיני חכמים אין כל תוקף בהחלטותיהם. ואם הרב בעצמו היה מעורב בזה פסול הוא מלכהן ברבנות.

ובכל תשובה זו החמיר החת"ס עד למאוד, ומכל דבריו נראה שמדמה כל ממונה ונציג ציבור לדיינים, עי"ש.

שׁוּחַד וְחֵיבוֹב הַשְּׁבֵתוֹ

ובאמת הדברים פשוטים בתכלית, הלא תורתנו הקדושה ספר הישר הוא (יהושע י' י"ג ושמואל ב' א' י"ח) ואבותינו ישרים היו (עבו"ז כ"ה ע"א) ואורחות תורה אורחות יושר המה, ואוי לנו אם נסמוך על נציגי ציבור ומשרתיו שינהגו שלא במדת היושר וילכו בדרכים עקלקלות והשלמונים יכתיבו את כל החלטותיהם, ואין לך פגיעה גדולה מזו בטובת הציבור.

והרי מבואר בדברי הרמב"ן בפירושו עה"ת (וישלח ל"ד י"ג) מהירושלמי, דאיסור השוחד הוא בכלל הדינים שנצטוו בהם בני נח בשבע מצוותיהם, הרי לך דאף שלא נצטוו בלאו דשוחד מ"מ בכלל דינים הוא, הרי שמצד השכל והמוסר יש בזה עול ואון. ואף שהרמב"ן מיירי בשופטים, מ"מ נראה פשוט כדברי הגדולים הנ"ל דודאי זה נגד רצון התורה שהחברה התורנית תתנהג בדרך עקלקלה בחוסר יושר ורדיפת בצע, והאיסור רובץ בין על הנותן ובין על הנוטל, וכל זה פשוט וברור כביעותא בכותחא וכשמש בצהריים.

ה

אם מותר ליתן שוחד לשופט נכרי

והנה דנו האחרונים אם מותר לתת שוחד לשופט נכרי. ובתומים (סי' ט' ס"ק א') הביא שהחות יאיר (סי' קל"ו) דן בזה ולא העלה דבר ברור, וציין דהעולם נוהגים בזה היתר משנים קדמוניות ואין שם על לב, וכתב דצ"ל דהנוהגים היתר ס"ל דכל הטעם של שוחד הוא קירוב הדעת (כדמשמע בכתובות ק"ה ע"ב), וממילא כיון דבדיני בני נח אף קרובים כשרים לדון אף שאין לך קירוב גדול מזה, ה"ה דמותר לדיין ליקח שוחד.

[והוסיף דאף שבגמ' (סנהדרין נ"ז ע"ב) לא מצינו אלא דבב"נ קרובים יכולים להעיד זה לזה ולא מצינו כן לגבי דיינים, מ"מ כך הביא משו"ת הב"ח (סימן קי"א) ומשו"ת חכם צבי (סימן נ"ה), עי"ש והארכתי בזה במק"א].

ולפי דרכו כתב התומים דאף דאיסור לתת לשופט גוי שוחד על מנת לזכות החייב, מותר לתת לו שוחד על מנת לזכות את הזכאי, עי"ש.

ולענ"ד אין הנידון דומה לראיה, ואבאר.

שוחד וחיוב השבתו

כבר כתבתי במנחת אשר לב"ב (סי' ס' אות ה') דאף שאמרו בב"ב (קנ"ט ע"א) דפסול קרובים גזירת מלך הוא, אין הכוונה דהוי גזירת הכתוב וכהלכתא בלא טעמא, ובודאי פסולים הקרובים משום קירוב הדעת, אלא כוונת הגמ' שהתורה פסלה את הקרובים בכל ענין ואפילו משה ואהרן דודאי לא חשידי לשקר או להטות את הדין פסולים, דכך גזרה תורה לפסול את כל הקרובים להעיד זה לזה ולדון זה את זה.

ופשוט הדבר דכאשר התורה לא פסלה את הקרובים לדון ולהעיד בב"נ, כוונת הדברים בגוונא דמשה ואהרן, דהיינו כאשר לפי שיקול דעתו אין הקרובים הללו חשודים לשקר ולהטות את הדין, דבבן נח לא מצינו גזירת מלך, אבל פשוט הדבר שאב לא ידון את בנו במשפט מות כאשר ברור לחלוטין שהאב יפעל בכל דרך להציל בנו ממות, והלכה פשוטה זו בכלל הדינים שנצטוו בהם בני נח, דכשם שנצטוו להעמיד בתי משפט ולשפוט, כך נצטוו לשפוט בצדק וביושר ולא לעוות דין ולהרשיע במשפט, וז"פ.

ופשוט לפי"ז דשאני שוחד מקרובים דיינים, דהשוחד יעוור עיני פקחים ויסלף דברי צדיקים, ואין לך קלקול במשפט כנתינת שוחד ולקיחתה, ואף אם כוונתו לזכות את הזכאי.

אמנם כאשר שהצד השני נתן שוחד או שדעת השופט קרובה אליו, או שיש יסוד לחשוש ששנאת ישראל תטה לב השופט לרעתו, וכן במקומות שבהם השחיתות מצויה וידוע שהשופטים לוקחים שוחד כמנהג קבוע, וכן בפקידי מימשל (ודבר זה מצוי מאוד במדינות שאינן מתוקנות ואין בהם שלטון החוק) ואם לא יתן שוחד נחרץ גורלו להפסיד במשפט, אין לאסור את מתן השוחד. דרך בבי"ד של ישראל נצטוונו ליתן אימון מלא בבי"ד, שהרי אלהים נצב בעדת אל והשכינה שורה עליהם לכלכל בצדק ובמישור אורחותיהם, משא"כ בערכאות הגויים, דאעפ"י שנצטוונו לא לעוות את הדין אף בהם, מ"מ כאשר הדין מעוות ללא שוחד, יש להקל כמבואר.

שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח

שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח

הארכנו היום באיסור לקיחת שוחד ובחומרת עון זה, אך השופט כל הארץ לוקח שוחד, וכך כתוב בספר משלי (י"ז כ"ג):

"שחד מחיק רשע יקח להטות ארחות משפט".

וכתב רש"י:

"שוחד מחק רשע יקח – הקדוש ברוך הוא מקבל דברי הכנעה ופיוס מחק הרשעי' כלומר בסתר בינו לבינם: להטות ארחות משפט – להפוך דינו מרעה לטובה".

וכך אנו עושים בימים הנוראים ובימי אלול, בימים שבהם מתכוננים אנו לדין משפט כאשר מלך במשפט יעמיד ארץ וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, ופתאום מוסיפים אנו בדקדוקי מצוה ומרבים בתשובה תפילה וצדקה, והלא ברור שבאים אנו לשחד פניו, שהרי לא עשינו כן בכל שאר ימות השנה, ורק בהתקרב ימי הדין והמשפט באים אנו לחלות פניו, וכי לא שוחד הוא זה.

אלא שאכן "שחד מחיק רשע יקח" – "להפוך דינו מרעה לטובה".

אך לכאורה יש לתמוה תמיה רבתית, הלא בתורת משה למדנו (דברים י' י"ז):

"כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד".

וכתב רש"י:

"ולא יקח שחד – לפייסו בממוץ".

שוחד מחיק רשע יקח

הרי שאין הקב"ה לוקח שוחד ונמצא דברי הכתובים סותרים את דברי התורה.

והנראה בזה, דהנה איתא בחושן משפט בהלכות דיינים (סימן ט' סעיף א'):

"מאוד מאוד צריך הדיין לזהר שלא ליקח שוחד, אפי' לזכות את הזכאי".

ומקורו בכתובות (ק"ה ע"א) דא"ל דאין איסור אלא לזכות את החייב הלא כבר כתיב "לא תטה משפט", וע"כ שאסור ליקח שוחד אף לזכות את הזכאי.

אך לא כן שופט כל האדן, אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד לזכות את החייב, וכמ"ש רש"י שאי אפשר לפייסו בממון, ולא יעלה על דעתו של אדם שבשרירות לבו ילך ויוסיף חטא על פשע, וישחד פני מלך בממון ובמצוות הצדקה יכופר עון ללא תשובה וחרטה.

אך "שוחד מחק רשע יקח" לזכות את הזכאי, ואם אכן באים אנו לפניו בתשובה שלימה תפילה וצדקה, בהכנעה ובחרטה, הקב"ה יקח שוחד לזכות את הזכאי.

וכך מפורש במדרש (שוחר טוב י"ז):

"מלפניך משפטי יצא. ר' לוי אמר, אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד, על חנם עשיתי לך סנהדרין, לך ודון לפניהם, אמר ליה דוד רבנו של עולם כתבת בתורתך ושוחד לא תקח (שמות כ"ג ח'), והן מתייראין ממני ליקח שוחד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שוחד מלפניך משפטי יצא, ומנין שהקב"ה לוקח שוחד, שנאמר ושוחד מחיק רשע יקח (משלי י"ז כ"ג), ומה השוחד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה, תשובה ותפלה וצדקה, לפיכך כתיב מלפניך משפטי יצא, אמר הקדוש ברוך הוא בניי עד ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שוחד בעולם הזה".

שוחד מחיק רשע יקח

תשובה ותפילה וצדקה, זה השוחד שהקב"ה לוקח בעוה"ז לזכות את הזכאי ולהפוך דינו מרעה לטובה.

אכן כך, בשוחד נקדם פניו והוא יטה ארחות משפט להפוך דינו מרעה לטובה.

(ועיין עוד במנחת אשר אבות סוף פרק ד').

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

